

DATE DOWNLOADED: Tue Nov 15 17:02:59 2022

SOURCE: Content Downloaded from [HeinOnline](#)

Citations:

Bluebook 21st ed.

Mario Reljanovic, *The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism*, 2005 Strani PRAVNI ZIVOT 348 (2005).

ALWD 7th ed.

Mario Reljanovic, *The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism*, 2005 Strani Pravni Zivot 348 (2005).

APA 7th ed.

Reljanovic, M. (2005). *The euro-atlantic relations and combat against terrorism*. Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), 2005(1-2), 348-370.

Chicago 17th ed.

Mario Reljanovic, "The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism," Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 2005, no. 1-2 (January-August 2005): 348-370

McGill Guide 9th ed.

Mario Reljanovic, "The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism" [2005] 2005:1-2 Strani Pravni Zivot 348.

AGLC 4th ed.

Mario Reljanovic, 'The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism' [2005] 2005(1-2) Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life) 348

MLA 9th ed.

Reljanovic, Mario. "The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism." Strani Pravni Zivot (Foreign Legal Life), vol. 2005, no. 1-2, January-August 2005, pp. 348-370. HeinOnline.

OSCOLA 4th ed.

Mario Reljanovic, 'The Euro-Atlantic Relations and Combat against Terrorism' (2005) 2005 Strani Pravni Zivot 348

-- Your use of this HeinOnline PDF indicates your acceptance of HeinOnline's Terms and Conditions of the license agreement available at

<https://heinonline.org/HOL/License>

-- The search text of this PDF is generated from uncorrected OCR text.

-- To obtain permission to use this article beyond the scope of your license, please use:

[Copyright Information](#)

EVROATLANTSKI ODNOSI I BORBA PROTIV TERORIZMA

Predmet ovog rada je analiza spoljnih politika SAD i EU u poslednje četiri godine i njihovih aktivnosti u borbi protiv terorizma. Posebna pažnja posvećena je i unutrašnjoj politici SAD, čija se koncepcija reflektuje i kroz američku diplomatiju. Kroz identifikaciju strukture, uzroka i povoda najvažnijih događaja koji su odredili spoljnopolitičke tokove izvršeno je upoređenje reakcija ključnih centara moći, njihove posledice ali i razlike u koncepcijama delovanja. Takođe je pokušano da se na osnovu dosadašnjeg razvoja događaja ukaže na moguće pravce njihovih daljih akcija i budućeg angažovanja u borbi protiv terorizma.

1. Mutacija terorizma

Terorizam nije nova pojava, odavno je prisutan širom sveta kao jedan od načina borbe za ostvarivanje određenih nacionalnih, političkih ili verskih ciljeva.

Definicija terorizma je dugo bila predmet rasprava na međunarodnom nivou, pre svega zbog široke palete sredstava kojima se služi i raznolikosti svojih manifestacija. "Terorizam u širem smislu je napad na život i telo pojedinaca ili manje grupe ljudi sa ciljem da se postignu političke promene. Ukoliko je cilj napada da se ukloni politički odlučilac koji se drži za isključivo ili prvenstveno odgovornog za izvestan politički kurs ili stil, reč je o političkom ubistvu. Ukoliko je pak neposredna žrtva napada politički manje značajna ili sasvim beznačajna radi se o terorizmu u užem smislu, koji ima za cilj da – kako to sam latinski koren ove reči (teror) kaže - izazove strah i pometnju u široj vladajućoj grupi i stanovništvu, da skrene pažnju na prisustvu snage u čije ime nastupaju teroristi, da ohrabri njihove potencijalne saveznike i tako sam ili uz primenu drugih sredstava omogući postizanje takvih ciljeva."¹ Ono što je zajedničko raznim definicijama je elemenat zastrašivanja ("stvaranje osećanja nesigurnosti").

* Istraživač, Institut za uporedno pravo.

¹ Vojin Dimitrijević, *Terorizam*, Beograd, 1982 (preuzeto iz: V. Dimitrijević, R. Stojanović, *Međunarodni odnosi*, str. 340-341); Krivični zakon Republike Srbije, član 125. daje sličnu definiciju terorizma: "Ko u nameri ugrožavanja ustavnog uređenja ili bezbednosti SRJ izazove eksploziju ili požar ili preduzme drugu opšteopasnu

Terorizam je kako po teritorijama delovanja grupa, tako i po posledicama po regionalnu bezbednost i odnose među državama davno dobio međunarodni karakter. Podaci govore da trenutno postoje 94 identifikovane organizovane grupe koje deluju na internacionalnom nivou.²

Ipak, početak 21. veka doneo je čovečanstvu pojavu koja iskače iz klasičnih terorističkih šema delovanja. Događaji koji su definitivno promenili Ameriku, a možda kako neki ističu i dalji tok svetske istorije, napadi od 11. septembra 2001. godine, pomerili su shvatanja terorizma na jedan novi nivo. Ne samo zbog toga što se dogodilo nezamislivo, udar na najveću političku, ekonomsku i vojnu silu, već i zbog mnogih pitanja koja su ti događaji pokrenuli. Harald Muller to naziva "megaterorizmom": "Megaterorizam je drugačiji.....Ovaj oblik terorizma ne postavlja granice što se tiče broja žrtava koje želi da izazove." Nasuprot tome, klasični (nacionalni) terorizam se drugačije postavlja prema civilnim žrtvama: "Upotreba sile protiv stanovništva je, dakle, strateški ograničena zbog potrebe da se sa neprijateljem pregovara o nezavisnosti."³ Kod "megaterorizma" - pregovora nema.

Napadi od septembra 2001, kao i potonji teroristički akti koji su se desili pokazuju da je njihovo planiranje i sprovođenje bilo koordinisano i da svi oni imaju određene karakteristike, koje ih izdvajaju od svih predašnjih:

- intenzitet udara: Teroristički napadi po svojoj definiciji u sebi nose dozu okrutnosti. Njihov cilj nikada nije da se broj žrtava minimalizuje i da se prema njima pokaže milosrđe. Ipak, u napadima na Svetski trgovinski centar, poginulo je oko pet hiljada ljudi, što ih ubedljivo čini najstrašnijim događajem u istoriji terorizma. Nikada ranije nije zabeležen takav broj žrtava, prema kojima neki raniji napadi koji su smatrani izuzetno surovim i ozbiljnim izgledaju naivno (npr. u napadu sekte Aum Shinri Kyo 1995. godine u Japanu, kada je u ventilaciju podzemne železnice u Tokiju ubačen nervni gas sarin, poginulo je dva naest, a povređeno oko 5 700 ljudi).

- metod i organizacija delovanja: "Bombardovanje" Amerike njenim sopstvenim putničkim avionima? Nemoguća misija! Ipak, strpljivi i organizovani pripadnici al-Qa'ida-e su uspeli u tom nemogućem poduhvatu, uhvatili službe bezbednosti na spavanju, uljuljkane u sopstveni mit o nepobedivosti. Sama organizacija terorizma je izmenjena. Terorističke organizacije se više ne kriju po nepristupačnim delovima sveta, već veoma vešto organizuju svoje čeli-je u gradovima zapada, regrutujući svoje samoubice iz lokalnog stanovništva.

radnju ili akt nasilja kojim je stvoreno osećanje nesigurnosti kod građana. " (Službeni glasnik Republike Srbije 26/77, sa kasnijim izmenama).

² . *NATO's Role In Combating International Terrorism*, starnet. rta. nato. int/results. asp?node=1&topic=67.

³ Harald Muller, *Terrorism, Proliferation: a European Threat Assasement*, aei. pitt. edu/archive/00000520/01/chai58e. pdf, str. 25-26.

Posle 11. septembra 2001, samo 13% Pakistanaca koji žive u Velikoj Britaniji je smatralo takve napade opravdanim, ili bar zaslužnim. Ali tih 13% prevedeno u brojke iznosi nekoliko stotina hiljada ljudi, među kojima vešti obučeni teroristi neće imati problema da izaberu stotinak, i više nego dovoljno za neku sličnu akciju na britanskom tlu.⁴

- nepostojanje konkretnog političkog povoda ni cilja: Nacionalni i politički zahtevi su predstavljali srž terorističkih akcija prethodnih decenija. Za akcije al-Qa'ida- e je karakteristično nepostojanje teritorijalnog ili političkog zahteva. U pozadini njihovih akcija je verski rat protiv onoga što zapadni sistem oličava, a ne borba za samostalnost ili političku afirmaciju. Zato su pogrešne prognoze da će se teroristički talas umanjiti poboljšanjem situacije na Bliskom istoku, ili rešavanjem drugih regionalnih kriza.

- totalni teror: Termin "totalni rat" u ovom slučaju dobija potpuno novo značenje. Teroristi ne žele totalni rat u smislu upotrebe svih dostupnih oružja (mada se neće dvoumiti da iskoriste bilo koje oružje za masovno uništenje koje im bude dostupno) već u smislu bezobzirnosti. Ta osnovna ideja se razvija u dva pravca: prvo, teroristički napadi su usmereni isključivo na civilne žrtve (terorizam u užem smislu) a njihov intenzitet daleko premašuje do sada korišćena sredstva; ⁵ drugo, žrtve napada su veoma često sunarodnici i saveznici terorista (u poslednjih deset godina više je žrtava muslimana u terorističkim napadima, nego bilo koje druge veroispovesti ili nacije).

- globalno-adaptibilan terorizam: Može se reći da je terorizam postao neka vrsta svetskog virusa, koji se veoma lako i veoma brzo adaptira na nove uslove, ne gubeći pri tom na svojoj ubojitosti i efikasnosti. Do sada su bili poznati slučajevi terorističkih grupa koje su imale svoja sedišta u jednom regionu, ili u jednoj konkretnoj državi u kojoj su delovale, retko se odlučujući za akcije van svojih teritorija. Al-Qa'ida je i tu poremetila poznate obrasce, razvijajući svoju mrežu kroz hiljade manjih ćelija, od kojih je znatan broj stacioniran u zemljama zapada. Pored organizovanja sopstvenih, ona koristi i postojeće manje autonomne jedinice raznih ekstremističkih grupacija koje su "uspavane" u zapadnim zemljama, neke čekajući na akciju i po nekoliko godina. Teroristi nemaju finansijskih i organizacionih problema i potpuno su adaptirani na različite uslove delovanja, od planina Avganistana, do velikih gradova SAD i Evrope. ⁶ Ono što ih takođe karakteriše je i tzv. high-end terorizam, upotreba najnovijih tehnologija i oružja, kao i meseci strpljivog regrutovanja i detaljnog planiranja

⁴ Walter Laqueur, *The Terrorism to Come*, www.policyreview.org/aug04/laqueur_print.html.

⁵ "Spremnost da se pribegne nespontanom nasilju izvire iz ubedenja pojedinca da on radi po nalogu najvišeg, božanskog autoriteta i da je taj put apsolutno ispravan i - apsolutno neophodan." Harald Muller, *op. cit.*, str. 30.

⁶ "Mora da pliva među ljudima kao riba u vodi", rekao je Mao Tse-Tung o gerilskom ratniku, a ista izreka može lako da se odnosi i na teroristu.

akcija. Nekada su teroristi dovozili automobile bombe do određenog cilja i dizali se u vazduh. Iako su takve akcije i dalje veoma prisutne, one se ograničavaju na manje "ekskluzivne" lokacije. Za zemlje EU i SAD, teroristi spremaju daleko maštovitije poduhvate.⁷

- novi pokrovitelji terorizma: Države koje finansiraju i logistički podržavaju razne terorističke grupacije nisu novost u svetu terorizma. Novost je to što ovaj elemenat slabi, a ulogu koju su imale države preuzimaju bogati pojedinci ili organizacije.⁸ Pojedinci ili politički i finansijski neupadljive organizacije se mnogo teže percipiraju kao sponzori, a i kada se učine sumnjivim, gotovo da ne postoje načini za sprečavanje njihove delatnosti pre nego što stupe u akciju. Otežavajuća okolnost je i činjenica da većina njih deluje sa nepoznatih lokacija daleko od očiju javnosti i ruke zakona.

- moguća dalja evolucija i udruživanje sa organizovanim kriminalom: Iako malo verovatna, simbioza velikih kriminalnih grupacija i terorističkih organizacija bi pogodovala daljem razvoju globalnog terorizma. Organizovani kriminal godišnje "opere" ogromne sume novca koje bi itekako dobro došle teroristima; kriminalne grupe u pojedinim zemljama sveta praktično imaju svoje države u državama, ili kontrolišu vlade u značajnoj meri, na taj način stvarajući sigurna utočišta za terorističke grupe; preko kriminalnih mreža teroristi bi mogli lako doći u posed naoružanja, opreme, kompletne logistike koja im je potrebna za planiranje i izvođenje napada.

- nepostojanje globalnog odgovora: Za dosadašnje vidove terorizma nije bila potrebna ozbiljnija međunarodna akcija, jer su taj problem države uglavnom rešavale na svom unutrašnjem planu, i sve se svodilo na politički konsenzus da je terorizam jedna od savremenih bezbednosnih pretnji na nacionalnom nivou i kao takav može ugroziti i regionalnu sigurnost u pojedinim delovima sveta. Države i međunarodne organizacije su zato ostale zatečene novim razvojem događaja. Od regionalnog i nacionalnog terorizam je, iznenada prerastao u važan činilac svet-ske bezbednosti. Danas, tri ipo godine od 11. septembra, ipak nema zajednički

⁷ Da "mašti nema granica", pokazuje i jednostavna kalkulacija da je šteta od 11. septembra mogla da bude (mereno u ljudskim životima) nekoliko desetina puta veća, da su teroristi u avionima koji su udarili u Svetski trgovinski centar imali po jednu - "primitivnu" nuklearnu raketu od oko 1, 5 kt jačine, koje su im verovatno dostupne sa "tržišta" bivšeg SSSR-a.

⁸ Prema podacima sa sajta US State Department-a, na listi zemalja koje pomažu teroriste su: Kuba, Iran, Libija, Severna Koreja, Sudan i Sirija, uz napomenu da je istaknuto da je Libija učinila značajne korake ka zaustavljanju takve vrste aktivnosti. Na listi su se nalazili i Avganistan i Irak, pre nasilnog rušenja njihovih vlada oružanim akcijama. Izvor: R. A. Clarke, B. R. Mc Caffrey, C. R. Nelson, *NATO's Role In Confronting International Terrorism*, www.acus.org/publications/policypapers/internationalsecurity/NATO%20CT%20report,%20absolute%20final.pdf, str. 6.

koordinisane reakcije najvećih centara moći. Faktori koji su uticali na ovakav razvoj događaja biće analizirani u sledećim delovima ovog rada.

2. Dan koji je mobilisao svet

11. septembar 2001. godine verovatno nije izmenio tok svetske istorije, kako to neki analitičari pretenciozno tumače, ali je u svakom slučaju nepovratno rapsršio mit o SAD kao nedodirljivoj teritoriji za razorne samoubilačke akcije terorista. Gledano sa ove relativno značajne vremenske distance, može se zaključiti da su napadi pokrenuli čitav niz događaja koji inače ne bi nastupili, ili za koje je postojala mala verovatnoća da će nastupiti: rat u Avganistanu, rat u Iraku, teroristički napad u Madridu, naglo pojačavanje terorističkih aktivnosti u Rusiji.⁹ U svakom slučaju, lavina koja je pokrenuta i dalje se kotrlja niz padinu. Koga će sve usisati na svom putu, ostaje nam da vidimo.

Tog dana koji je tako jako i značajno uticao na blisku budućnost sveta kao nijedan događaj još od pada Berlinskog zida, poginulo je oko pet hiljada ljudi raznih nacionalnosti. Ono što je odmah bilo očigledno je da SAD u obaveštajno-vojnom smislu nisu bile pripremljene za takav šok. Još od 1993. godine i prvog pokušaja napada na Svetski trgovinski centar¹⁰, Amerikanci su se suočavali sa terorističkim akcijama kako na svojoj teritoriji, tako i širom sveta: u Oklahomi Sitiju¹¹, Saudijskoj Arabiji, Istočnoj Africi, Jemenu.¹² Ali udar ovakvih razmera, na njihovom tlu, nisu mogli da pretpostave niti da se za njega pripreme - kako vojno, tako ni psihički.

Ipak, prva reakcija bila je neočekivana: NATO je na zahtev SAD aktivirao član 5 Vašingtonskog sporazuma¹³ i u roku od 24 časa doneo prve operativne

⁹ Harald Muller međutim smatra da 11. septembar nije uticao na tok međunarodnih - odnosa, kao i globalni odnos snaga. Njegov argument je jednostavan i jasan, ali i prilično isključiv: pre napada SAD su bile najjača vojna sila na planeti; posle napada su to i ostale. *Op. cit.*, str. 9.

¹⁰ Šest ljudi je poginulo, a preko hiljadu ranjeno u eksploziji automobila-bombe. Odgovornost za napad preuzela je grupa egipatskih fundamentalista.

¹¹ Rušenje federalne zgrade u Oklahomi Sitiju 19. aprila 1995. je najveći teroristički napad na tlu SAD pre 11. septembra 2001. U akciji desničarskih ekstremista poginulo je 166 ljudi, a nekoliko stotina je ranjeno.

¹² Osama Bin Laden, odnosno njegovi sledbenici nezvanično su optuženi, osim za događaje 11. septembra, i za rušenje američkih ambasada u Keniji i Tanzaniji 7. avgusta 1998, kada je ukupno poginuo 301 čovek, od toga 12 američkih državljana, kao i za napad na razarač U. S. S. Cole 12. oktobra 2000. kada je poginulo 47 američkih mornara i 39 civila. Više o istoriji terorističkih napada do 11. 09. 2001. godine: globalspecops.com/terchron.html i globalspecops.com/terchron2.html

¹³ Član 5 Vašingtonskog sporazuma (Osnivački akt NATO iz 1949. godine) predviđa - upotrebu instrumenta kolektivne odbrane: "Strane-potpisnice su saglasne da će or-

mere zaštite, a 4. oktobra usvojio i čitav paket od osam mera koje su predložile SAD, a sa ciljem da se poveća njihova kako pojedinačna, tako i zajednička, sposobnost za borbu protiv terorizma. Tako su, počev od 12. septembra nebom iznad SAD patrolirali avioni NATO, a član 5, koji je "prespavao" čitav hladni rat, je prvi put primenjen u prevenciji daljih terorističkih akcija.

Osam mera koje je NATO objavio mogu se učiniti kao politička proklamacija prigodna za davanje podrške SAD u konkretnom kriznom trenutku. Međutim, pored mera kao što su povećanje saradnje obaveštajnih službi, mogućnosti korišćenja luka i aerodroma saveznika bez prethodnog posebnog odobrenja, saradnja sa državama-nečlanicama koje su žrtve pretnje od strane terorista zbog podrške snagama saveznika i sl, postoje dve odredbe koje veoma konkretizuju dalju akciju saveznika: odašiljanje pomorskih snaga NATO u oblast istočnog Mediterana i odašiljanje AWACS letelica u SAD, *kako bi nadomestili one letelice koje su poslate kao podrška operacijama u Avganistanu*.¹⁴ Te dve odredbe zapravo znače uvlačenje celokupne Alijanse u ratni pohod u Avganistanu, koji je postao izvestan odmah nakon napada 11. septembra.

Evropska unija je, sa druge strane, odgovorila u skladu sa svojom dosadašnjom politikom, usvojivši 21. septembra, dakle 10 dana posle napada, deklaraciju kojom se "terorizam posmatra kao realna pretnja celom svetu i Evropi" a "borba protiv terorizma dobija prioritetni značaj za Evropsku uniju".¹⁵ Iz te deklaracije je proistekao prvi Akcioni plan EU kojim se dalje razrađuju mere za borbu protiv terorizma.

Globalno gledano, posledice događaja u SAD 11. septembra su sledeće:

- urušavanje koncepta severnoatlantske bezbednosti: Sistem koji je izašao kao pobednik iz hladnog rata i relativno uspešno prevazišao "krizu identiteta" devedesetih godina, pao je na ispitu pred novim, moćnim i praktično nevidljivim neprijateljem. Stari obrasci delovanja NATO se moraju menjati.
- promovisanje novih elemenata radikalnog terorizma, o kojima je već bilo reči
- ozbiljan udarac mirovnim naporima na bliskom istoku: Pojava radikalnog islamskog terorizma dovela je do globalne netrpeljivosti prema muslimanima, što je dalo novi podstrek izraelskoj vojnoj inicijativi. Sa druge strane, takav

užani napad protiv jedne ili više njih u Evropi ili Severnoj Americi značiti isto što i napad protiv svih strana-potpisnica, i kao posledica toga se slažu da će, u slučaju da dođe do takvog oružanog napada, svaka od njih, u skladu sa pravima na individualnu ili kolektivnu samoodbranu iz člana 51. Povelje UN, pomoći napadnutim stranama-potpisnicama preduzimajući, sama ili sa ostalim stranama-potpisnicama, svaku akciju koja se čini potrebnom, uključujući i upotrebu oružane sile, da bi ponovo uspostavila i očuvala bezbednost u severnoatlantskom regionu. "

¹⁴ R. A. Clarke, B. R. Mc Caffrey, C. R. Nelson, *op. cit*, str. 35.

¹⁵ *Op. cit*, str. 37.

terorizam ohrabruje i populariše terorističke grupacije na bliskom i srednjem istoku, ugrožavajući mirovne napore političkih opcija i udaljavajući fokus javnosti od njihovih planova i akcija.

- destabilizacija raznih potencijalno kriznih područja širom sveta: Osim Avganistana i Iraka, otvorena je mogućnost izbijanja sukoba u mnogim drugim područjima, kao što su Alžir, Maroko, Saudijska Arabija, Pakistan, i slične države u kojima je muslimanski proteroristički lobi suviše jak, ili državna organizacija suviše slaba da bi sprečila razvoj terorističkih kampova za obuku ili same terorističke napade protiv predstavnika vlasti.

- propast bezbednosno-obaveštajne koncepcije stvorene u prethodnom stoleću: Nakon završetka hladnog rata, koncepcija bezbednosti i percepcija rizika u svetu se značajno izmenila, pa je samim tim došlo i do značajnih promena u odbrambenim strukturama, kako na istoku, tako i na zapadu.¹⁶ Tranzicija se međutim veoma malo osetila u nacionalnim obaveštajnim organizacijama ali i u obaveštajnoj mreži severnoatlantskih saveznika, a razmena informacija je svedena na protokolarni minimum. Na takav razvoj je umnogome uticalo uverenje da je "globalni neprijatelj" protiv koga su se decenijama borili nestao sa političke i vojne karte sveta, a sa njim i rizik od globalnog sukoba. Zato se u svim dokumentima posle 11.septembra kao jedan od prioriteta navodi intenziviranje obaveštajne saradnje, kao i razmene informacija sa terena, posebno iz država "visokog rizika". Možda najznačajniji dokument o konkretnoj saradnji te vrste potpisan je između Ministarstva pravde i unutrašnjih poslova SAD i Evropske unije (odnosno EUROPOL-a) 6. decembra 2001. U tom dokumentu se posebno naglašava buduća razmena "strateških i tehničkih informacija".¹⁷

3. Unutrašnja politika SAD posle 11. septembra

Posle prvobitnog šoka, SAD su reagovala i na spoljnom i na unutrašnjem planu. Pred članovima Senata se već 11.oktobra, dakle mesec dana posle napada, našao predlog zakona nazvanog "Patriotski akt".¹⁸ Zakon je prošao sa 98 glasova "za" i samo jednim glasom "protiv". Ipak, i pored faktičkog konsenzusa postoje mnoge kontroverze oko ovog akta, jer se njime ozbiljno ugrožava čitav skup ljudskih prava. Patriotski akt zapravo nije "klasičan" zakon, već skup odredbi kojima se menjaju ili ukidaju postojeće odredbe u ogromnom broju

¹⁶ Npr, NATO je u odnosu na 1990. godinu smanjio svoje nuklearne kapacitete za 80%, uz najave daljih redukcija.

¹⁷ Izvor: sajt ambasade Republike Grčke u SAD, www.greekembassy.org

¹⁸ U originalu USA PATRIOT Act. U pitanju je igra reči, pošto u ovom slučaju izraz USA PATRIOT predstavlja zapravo skraćenicu od Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (ujedinjenje i jačanje Amerike obezbeđivanjem odgovarajućih sredstava za prevenciju i ometanje terorizma).

drugih zakona. Te odredbe su najčešće vezane za zaštitu privatnosti pojedinca; njihove modifikacije idu u tom smeru da se federalnoj vladi daju do sada najveća ovlašćenja pri prikupljanju informacija o pojedincima, ako određene službe procene da je to u skladu sa državnim interesom.¹⁹ Za izdavanje naloga kojima se daje legitimitet takvom načinu prikupljanja podataka nadležan je tzv. Sud za nadzor strane špijunaže (Foreign Intelligence Surveillance Court), osnovan u vreme hladnog rata 1978. godine. Dalje, specijalna ovlašćenja koja je dobio državni tužilac omogućavaju mu da izdaje tzv. "hitne naloge", pomoću kojih je moguće prisluškivanje i pretraga podataka o pojedincu bez ikakve kontrole suda, a tzv. "pisma o nacionalnoj bezbednosti" omogućavaju državnom tužilaštvu da traži bilo koji dostupan podatak o bilo kojoj osobi, bez ikakvog obrazloženja. Američka unija za građanske slobode (American Civil Liberties Union) je protestovala zbog takvih mera, smatrajući da se njima krši četvrti amandman na Ustav SAD, kojim se reguliše pravo na privatnost pojedinca.²⁰

Patriotski akt sadrži još neke kontroverzne odredbe o neograničenom pritvoru, skraćenom postupku deportacije bilo kog "sumnjivog" lica, i sl.²¹ Kakav je to korpus ovlašćenja najbolje govori podatak da je državno tužilaštvo, pozivajući se na Patriotski akt, odbio zahtev Pravosudnog odbora Kongresa SAD da objavi podatak koliko je "pisama o nacionalnoj bezbednosti" izdalo, na taj način potpuno onemogućivši bilo kakav parlamentarni nadzor nad ovom aktivnošću.

Osim Patriotskog akta, administracija predsednika Džordža Buša je promovisala i globalnu taktiku borbe protiv terorizma, koja se zasniva na filozofiji "trajnog rata", upoređujući rat protiv terorizma sa hladnim ratom, koji je trajao pedeset godina, ali osim nekoliko kriznih momenata nije bilo velikih bitaka, već čitav niz manjih (posrednih) sukoba.²² Na toj postavci je sačinjena nova Nacionalna strategija odbrane SAD (The Nacional Security Strategy of the USA)²³ koja borbu protiv terorizma posmatra kroz tri aspekta: obaveštajnu borbu (prevencija), ideološku borbu i oružanu borbu. Glavni ciljevi u borbi

¹⁹ Spisak podataka koji se mogu uzeti bez nekog posebnog osnova i bez znanja pojedinca kome pripadaju je fascinantna, počev od pisama i elektronske pošte, izveštaja o kreditnoj kartici, formulara o kupovini oružja, sve do podataka koje je knjige dotična osoba uzimala iz biblioteke! Kompletan tekst Patriotskog akta dostupan je na: www.epic.org/privacy/terrorism/usapatriot.

²⁰ Više o tome na sajtu Američke unije za građanske slobode: www.aclu.org.

²¹ Izveštaj o stanju pritvorenih primenom Patriotskog akta je dostupan na sajtu www.findlaw.com, izveštaj Ministarstva pravosuđa SAD pod nazivom *US Department Office of the Inspector General: Report to Congress on Implementation of Section 1001 of the USA Patriot Act*, od 17. jula 2003. godine

²² Sekretar za odbranu Donald Rumsfeld je izneo svoje mišljenje o trajnom ratu koje se može naći na www.defenselink.mil.

²³ Tekst Nacionalne strategije odbrane SAD iz 2002. godine može se naći na adresi: - www.whitehouse.gov/nsc/nss.pdf.

protiv terorizma su presecanje komunikacija terorista, obustava državnog finansiranja terorizma i pokretanje kampanja za rešavanje regionalnih konflikata. Douglas J. Feith, zamenik sekretara za odbranu SAD, je mišljenja da su osnovna tri elementa sadržana u Nacionalnoj strategiji odbrane napad na terorističke mreže, zaštita teritorije SAD i ideološki rat.²⁴

Delovi o ekonomskoj saradnji država, izgradnji demokratskih društava, saradnji sa ostalim svetskim centrima moći su dobili manje prostora, a na začujućem poslednjem mestu u Strategiji je transformacija institucija nacionalne bezbednosti. Strategija je napisana onako kako su SAD i otpočele svoju borbu: agresivno i bez kompromisa. Osnovna ideja je da nema statusa quo u međunarodnim odnosima nakon događaja od 11. septembra. Akcija mora biti jasna i upečatljiva, kako bi se zadao udarac teroristima i sprečile nove katastrofe. James J. Wirtz, član Centra za savremene sukobe (Center for Contemporary Conflicts) koji deluje u okviru Pomorske akademije u Montereyju, pri Ministarstvu za nacionalnu bezbednost SAD, tako proklamovanu politiku svodi na rešavanje konflikata na Srednjem istoku, posle koga bi se rešili ostali problemi: "Status quo je neprihvatljiv za administraciju (SAD, *prim.aut.*) u tolikoj meri da su odlučni u nameri da na Srednjem istoku primene šok-terapiju, u nadi da će stvari krenuti putevima mira, prosperiteta i demokratije."²⁵ U realnosti, ona se ostvarivala još u vreme kada je pisana. Borbe u Avganistanu su već otpočele.

4. Rat u Avganistanu

"Instant-rat" bio bi sasvim solidan opis sukoba u Avganistanu.²⁶ Avganistan nikada nije krio da podržava al-Qa'ida-u i obučavanje njenih pripadnika u mnogobrojnim kampovima u nepristupačnim planinskim predelima. Zemlja patnje, terora i ratova bez prestanka tako je omogućila sebi da dođe još jednom u centar svetske pažnje.

Avganistan su u okupaciji držale devet godina sovjetske snage (od 1979), zatim je izbio građanski rat (1989), da bi na kraju militantna talibanska gerila zbacila vladu i uspostavila kvazi-državu muslimanskih fundamentalista (1996), poznatu po najradikalnijem tumačenju islamskih verskih zakona sa mnoštvom

²⁴ Douglas J. Feith, *U. S. Strategy for the War on Terrorism*, www.defenselink.mil/policy/speech/apr_14_04.html.

²⁵ James J. Wirtz, *Confronting Euro-Atlantic Security Challenges*, str. 3. Članak je objavljen u časopisu *Strategic Insight*, 11. juna 2003: www.ccc.nps.navy.mil/si/june03/terrorism.pdf Walter Laqueur ga, međutim, efektno demantuje: *Terrorism to Come*, loc. cit.

²⁶ Naravno, i ovaj sukob je imao "inspirativan" naziv, kao i većina vojnih operacija SAD: Operacija trajna sloboda (Operation Enduring Freedom). U istom maniru, naziv globalne operacije NATO protiv terorizma je Operacija plemeniti orao (Operation Noble Eagle).

neverovatnih zabrana.²⁷ Za vreme rata protiv sovjetske okupacije, SAD i Saudijska Arabija su pomagale pokret otpora, među kojima su, ironično, bili i Talibani.²⁸ Tako su posredno uticali na dolazak talibanskog režima na vlast, koji je bio poznat kao jedna od najgorih diktatura prošlog veka.

Ipak, posle napada na Svetski trgovinski centar nije postojala direktna veza između otmičara aviona i avganistanske vlade. Istragom je utvrđeno da je 19 otmičara, svi arapskog porekla, došlo iz Evrope, gde su se obučavali u Nemačkoj i Velikoj Britaniji. Nakon toga su se preselili u SAD, a postoji jako mala šansa da su za svo to vreme uopšte održavali kontakt sa bilo kime u Avganistanu.²⁹ To nije smetalo SAD da odmah po napadima proglase Avganistan (odnosno talibanski režim) glavnim krivcima, pre svega zbog višegodišnje pomoći al-Qa'ida-i. NATO snage, predvođene dominantnim američkim snagama, otpočele su veliku vojnu akciju i za nekoliko nedelja uz ogromne civilne žrtve³⁰ uspele da oslobode Kabul, glavni grad Avganistana, a posle izvesnog vremena i da uspostave novu prozapadnu vladu. Time nije okončana ratna epizoda: zahvaljujući raznim akcijama preživelih talibanskih ratnika i terorista, bilo je mnogo više žrtava nakon zvaničnog proglašenja pobednika, posebno među avganistanskim civilima.³¹

²⁷ Npr, stanovnicima Avganistana bilo je zabranjeno da gledaju televiziju, sviraju, igraju karte, puštaju papirne zmajevе (?), šišaju brade. Žene nisu smele da izlaze iz svojih kuća, a devojke da pohađaju školu. Ujedinjene nacije i najveći broj država (sve, osim tri) nikada nisu priznale talibansku vladu i kao jedinu legitimnu su smatrali vladu zbačenu 1996. godine. Jedna od tri zemlje koje su priznale talibansku vladu bio je Pakistan, koji ju je i aktivno pomagao.

²⁸ Procena je da su SAD i Saudijska Arabija uložili u pokret otpora oko 6 milijardi dolara u naoružanju i opremi. Tim Weiner, *The New York Times*, 24. avgust 1998: *Afgan Taliban Camps Were Built by NATO*, preuzeto sa www.angelfire.com/ny5/tradecencrimes/page454.html.

²⁹ Pietro Scaruffi, <http://www.scaruffi.com/politics/afghanis.html>.

³⁰ Neverovatno deluje podatak da se niko nije bavio brojem civilnih žrtava tokom sukoba u Avganistanu. *The Guardian* u broju od 3. januara 2002. donosi podatak da u izbegličkim kampovima u toj zemlji dnevno umre od gladi preko 100 osoba (*Refugees Left in the Cold at 'Slaughterhouse' Camp*). Mark Herold, britanski akademik, je proučavajući novinske izveštaje došao do podatka da je samo u periodu od 7. oktobra do 7. decembra 2001. u američkom bombardovanju poginulo preko 3 700 civila (*A Dossier on Civilian Victims of US Aerial Bombing of Afghanistan*) ali njegov izveštak nije htela da objavi nijedna novinska kuća u SAD! Podaci o civilnim žrtvama preuzeti iz teksta *"Body Counts in Imperial Service: Yugoslavia, Afghanistan and Elsewhere"*, Edward S. Herman, profesor Univerziteta Pensilvanija, preuzeto sa: <http://musictravel.free.fr/political/political21.htm>.

³¹ Slična situacija će se desiti i kod rata u Iraku, posle brzopletog proglašenja pobede nad snagama iračke armije od strane Džordža Buša.

Posledice ovog pohoda su trojake:

- Vodeća uloga koju su SAD preuzele u (formalno) NATO-vođenoj kampanji dovešće do značajnih podela u toj organizaciji u sledećim kriznim događajima. Iako je svih tadašnjih 19 članica NATO i 9 zemalja-kandidata poslalo svoje vojnike u Avganistan, najveći broj nije igrao značajniju ulogu u ratnim operacijama³² a još manje su se snage tih zemalja primećivale u posleratnoj obnovi institucija. Osetivši se nasamarenim, neki evropski saveznici su odbili da daju legitimitet daljim vojnim akcijama u agendi SAD. Na taj način je pokrenut najpre prećutan, a zatim i aktivan bojkot agresivne politike, koju je zdušno podržavala još samo Velika Britanija.³³

- Avganistan posle rata nije mnogo prijatnija zemlja za život nego što je to bio pre njega. Pre uvođenja talibanske diktature, Avganistan je imao 24 miliona stanovnika. Posle masovnih prebega u susedne zemlje ljudi koji su se spasavali od naleta terora, ta cifra je pala na 18 miliona. Posle rata i zbacivanja talibana, u zemlju se vratilo oko 30% izbeglica. Samo 6% stanovnika Avganistana ima električnu energiju. Procenat onih koji imaju zdravu pijaću vodu još je niži.³⁴ Avganistan i dalje učestvuje u svetskoj proizvodnji opijuma sa 75%, a u proizvodnji heroina za evropsko tržište sa neverovatnih 90%.³⁵ Iako je zabeležio rast proizvodnje od 28% u prvoj godini posle pada talibanske strahovlade, a uslovi života su se donekle poboljšali, Avganistan je i dalje bliži definiciji kvazi-države nego normalne zemlje, a od potpunog kolapsa i izbijanja novih sukoba ga uglavnom štite međunarodne snage koje su tamo stacionirane (20 000 američkih i 6 000 ostalih vojnika).

³² Osim Velike Britanije, koja je učestvovala sa značajnijim brojem ljudi, formalno su prisutne bile i sledeće države: Belgija, Kanada, Češka, Danska, Francuska, Nemačka, Grčka, Italija, Holandija, Norveška, Poljska, Portugal, Španija, Turska, - Albanija, Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Makedonija, Rumunija, Slovačka i Slovenija. Samo su Nemačka (u svojoj prvoj vojnoj akciji van Evrope posle drugog svetskog rata) i Turska u pomenutoj grupi imale više od hiljadu vojnika na terenu.

³³ Ipak, SAD su još dugo imale formalnu podršku vlada ili šefova država većine tih zemalja, dok je javno mnjenje u njima bilo ogromnom većinom protiv daljih ratnih pohoda. Španski premijer Jose Maria Aznar je za svoje aktivno zalaganje za rat u Iraku platio političku cenu, izgubivši izbore maja 2003. godine.

³⁴ Ovi i još neki zanimljivi (i zastrašujući) podaci o stanju u Avganistanu sredinom 2004. mogu se naći u izveštaju CNN-a o poseti avganistanskog premijera Hamida Karzajia Vašingtonu juna 2004. godine, www.cnn.com. Istom temom se bavi i Noam Chomsky, www.chomsky.info/articles.

³⁵ Veoma su interesantne činjenice da porast proizvodnje ilegalnih supstanci prati američko vojno angažovanje u pojedinim zemljama. Posle američke invazije na Panamu 1991. promet droge u toj zemlji je udvostručen, a posle američke invazije na Haiti 1994. godine, proizvodnja droge utrostručena. Pietro Scaruffi, *op. cit.*

• Već je napomenuto da je motiv za ekspresni napad na Avganistan izgledao donekle neargumentovan, ili bar preuranjen. SAD su posle događaja 11. septembra dobile punu podršku, tim pre što se znalo da se Osama bin-Laden nalazi negde na teritoriji te države. Međutim, po završetku ratnih operacija, na videlo je izašao i drugi, "konkretniji" razlog zašto je Avganistan bio pogodna meta za intervenciju. Nafta. Na Ekonomskom samitu NATO 1999. godine jedan od gostiju bio je i ministar inostranih poslova Kazahstana, Kairat Abuseitov. U svom izlaganju (koje je objavljeno na zvaničnom sajtu NATO) naglasio je da Kazahstan bukvalno leži na zalihama minerala, a još uz to ima i ogromne potencijale za eksploataciju nafte u Kaspijskom moru. Procenjena vrednost mineralnog bogatstva ove zemlje je oko 8,7 milijardi dolara. Eksploatacija nafte iz Kaspijskog mora se može vršiti u tri pravca (tri kraka naftovoda kojim bi se snabdevali Kina, Rusija i zapadni svet) od kojih je najzanimljiviji Turkmenistan-Avganistan-Pakistan.³⁶ Ogromne rezerve sirovine koja počinje da ponestaje zapadnom svetu leže neiskorišćene, niti se mogu iskoristiti zbog velikog rizika izgradnje naftovoda koji bi prolazio kroz nekoliko kvazi-država, bivših sovjetskih republika. Time Avganistan, kao potencijalna prijateljska (okupirana) teritorija veoma dobija na značaju!

Da li je ova teorija potpuno ili delimično tačna, ili je samo proizvod spekulacija i jedna od mnogobrojnih tzv. "teorija zavere", nije bilo presudno u njenoj daljoj eksploataciji. Njenim objavljivanjem zadat je veliki udarac naporima evropskih saveznika da prevaziđu poteškoće u komunikaciji sa SAD. Sama pomisao da su evropske države poslušile za legitimizaciju američkog svojatanja naftnih polja u kaspijskom regionu bila je kap koja je prelila čašu. Uskoro je na površinu evropske politike izronila nova strategija borbe protiv terorizma.

5. Antiteroristički voajerizam

Zajednička akcija saveznika u Avganistanu pokazala je da oni nemaju mnogo toga zajedničkog u svojim percepcijama terorizma i planovima za dalju borbu protiv njega. Već tada su se pojavile dve koncepcije, američka i evropska, koje su uvijene u politički govor možda izgledale bliske, ali su bile suštinski različite.

James J. Wirtz daje sliku odnosa takvih koncepcija: "...Evropsko i američko mišljenje se ne razlikuje oko toga šta danas predstavlja pretnju bezbednosti..... već oko ozbiljnosti i procene jačine te pretnje, kao i oko toga kakav će biti odgovarajući vojni i diplomatski odgovor na tu pretnju. Evropljani uživaju u retkom trenutku u svojoj istoriji: kontinentom vlada mir, kooperacija je zamenila konflikte u međusobnim odnosima, a pretnje na strateškom horizontu goto-

³⁶ Kairat Abuseitov, *The Caspian/Caucasus Region with Particular Focus on Energy and Water Issues*, www.nato.int/docu/collq/1999/pdf/231-234.pdf, str. 231-234.

vo da ne postoje..... Evropljani veruju, kao i Amerikanci, da al-Qa'ida mora biti uništena. Ali oni veruju da je pristup zasnovan na pregovorima, konsenzusu i strogom pridržavanju međunarodnog prava, najbolje dugoročno rešenje.... Bušova administracija veruje da su stvari došle do tačke kada nema mogućnosti za pregovore i vojna akcija je neophodna da bi se sprečile dalje katastrofe."³⁷

Evropska unija je i pre događaja od 11. septembra 2001. imala nekoliko inicijativa. Posle samita u Tampereu 1999. godine EU je donela odluku o saradnji pravosudnih sistema država-članica u oblasti borbe protiv kriminala, uključujući i terorizam. Nakon događaja u SAD Evropska komisija je već 21. septembra objavila paket mera za borbu protiv terorizma, nazvan "Plan akcije" (Plan of Action) koji je izradio specijalni Evropski savet. 6. decembra 2001. potpisan je već pomenuti sporazum o razmeni informacija između Europol-a i Ministarstva pravde i unutrašnjih poslova SAD.

Evropska unija je ipak povukla mnogo konkretnije korake nakon terorističkih napada u Madridu, 11. marta 2003. godine, kojim je al-Qa'ida jasno pokazala da zna da "ceni" partnerstvo Španije i podršku u ratu protiv Iraka, istovremeno obeleživši dve ipo godine od napada na SAD i stavivši do znanja da Evropa nije izuzeta od njihovih daljih akcija. 11. marta u Madridu je poginulo, u simultanim eksplozijama, 190 ljudi, a preko 1 400 je ranjeno. Reakcija EU je bila očekivana. Nakon usvajanja tzv. Deklaracije solidarnosti 25. marta, u kojoj se naročito ističe princip kolektivne odbrane,³⁸ evropski lideri su imenovali Gijs de Vriesa, bivšeg zamenika ministra unutrašnjih poslova Danske, za koordinatora antiterorističkih mera. Takođe, data je podrška intenziviranju napora na stvaranju evropskog policijskog i pravosudnog sistema država-članica (Europol i Eurojust), ali je i prvi put izneta ideja o stvaranju "Evropske CIA-e", obaveštajne agencije EU.³⁹

Osim ovih mera, na dnevni red su stavljene i neke (ne)očekivane, poput nacрта propisa koji bi trebalo da usvoje sve države-članice u formi nacionalnog zakona, a čiji smisao nalikuje na USA PATRIOT Act. Nacrt ovog akta sadrži kontraverzne odredbe o većim ovlašćenjima provajdera raznih vrsta komunikacija (mobilna telefonija, internet) u smislu mogućnosti pravljenja banka podataka o svojim korisnicima i davanju na uvid istih policijskim ili drugim organima

³⁷ James J. Wirtz, *op. cit.*, str. 2.

³⁸ Upotrebljena je klasična formulacija: "Teroristički napad protiv jedne države-članice je napad na sve države-članice." Takođe, deklaracija sadrži prepisan član 42. nacрта budućeg Ustava EU, u kome se kaže da države-članice moraju primeniti sve mere, uključujući i vojne, da bi umanjile terorističku pretnju, zaštitile se od terorističkog napada ili pomogle drugoj državi-članici u takvim nastojanjima. Pogledati: *EU Counter-terrorism Policy*, www.euractiv.com/Article?tcmmuri=tcm:29-117489-16&type=LinkDossier.

³⁹ Nasuprot predlogu da se osnuje obaveštajna agencija svih država-članica EU, Francuska je iznela predlog da ta buduća obaveštajna služba uključuje samo pet najvećih članica (Nemačka, Velika Britanija, Francuska, Španija i Italija) sa obrazloženjem da te zemlje imaju najveće obaveštajne sisteme koji uz to i funkcionišu na sličan način.

kada postoji mogućnost da je pojedinac u pitanju umešan u nelegalne aktivnosti. Konkretno, internet provajderi bi vodili evidenciju o svim sajtovima koje njihovi korisnici posećuju i svim mail-adresama sa kojih primaju ili na koje šalju elektronsku poštu. Provajderi mobilnih telefonskih mreža bi čuvali slične podatke o brojevima sa kojih pretplatnici primaju pozive, kao i brojevima koje sami zovu, ali i o geografskom položaju korisnika, odnosno njegovom kretanju. Zbog negativnih reakcija koje je ovaj predlog izazvao, odlučivanje o njemu je pomerenano za sredinu 2005. godine.

Sve navedene mere, strogo uzevši, imaju pozitivan uticaj na evroatlantske odnose, konkretno na odnose EU i SAD. Međutim, kroz sve ove akte, čak i one posle madridskih događaja, EU je izrazila umerenost u svojoj reakciji i ograničila vojna dejstva isključivo kao vrstu prevencije terorističkih napada u Evropi, odnosno kao način krajnjeg odgovora na terorizam širokih razmera. Osim u tom kontekstu, vojna akcija se ne pominje, što može zvučati i logično obzirom da je utemeljeno mišljenje da su pravo i ekonomija centralne oblasti njenog delovanja.⁴⁰ Paket tih mera je u nekim krugovima nazvan i "antiteroristički voajerizam", aludirajući na pasivnost Evrope u ratu protiv terorizma i na ograničavanje preventivnih mera na obaveštajnu delatnost i razmenu informacija, bez pomena doktrina koje su postale popularne u SAD, kao što su doktrina "preventivnog rata" i "trajnog rata". Međutim, činjenica je da su SAD u Evropi prevashodno računale na NATO, odnosno na Severnoatlantski savet (North-Atlantic Council, NAC) kao glavnog glasnogovornika u prilog njihove ratne opcije. I baš zato je dalji razvoj događaja na relaciji EU-NATO došao kao negativno iznenađenje za kreatore politike SAD.

6. EU – NATO saradnja

Devedesetih godina prošlog veka tadašnji američki predsednik Bil Clinton je, barem prema rečima njegovih političkih protivnika, napravio jednu od najvećih spoljnopolitičkih grešaka dajući potpunu podršku projektu koji se zvao Evropski bezbednosni i odbrambeni identitet (European Security and Defence Identity, ESDI) a koji je predstavljen kao deo Mastroitskog sporazuma koji je stupio na snagu 1. januara 1992. godine. Zapravo, obe strane su ovaj sporazum inicirale i podržale vođene sebičnim motivima: SAD sa ciljem da evropske zemlje povećaju svoje vojne izdatke, kako bi im predstavljale značajnu i pouzdanu podršku u budućim akcijama; za evropske zemlje sa druge strane, ovo je bio samo prvi korak ka stvaranju automnih vojnih snaga, tzv. Evropske vojske.

I dok su se SAD zadovoljile podrškom ovoj inicijativi, EU je činila dalje energične korake: EU i NATO doneli su dokument Evropska bezbednosna i

⁴⁰ Richard A. Clarke, Barry R. Mc Caffrey, C. Richard Nelson, *op. cit.*, str. 11.

odbrambena politika (European Security and Defence Policy, ESDP) i potpisali tzv. "Berlin-plus dogovore" (Berlin-plus Agreements).

ESDP je zvanično ugledala svetlost dana istovremeno sa proslavom pedesetogodišnjice NATO. Objavljena je 3. juna 1999. godine, sa ciljem da se stvore autonomne evropske odbrambene snage, kao deo Zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU (Common Foreign and Security Policy, CFSP).⁴¹ Na osnovu ESDP, EU i NATO su izdali 16. decembra 2002. godine zajedničku Deklaraciju o ESDP, kojom se pojašnjava njena uloga u daljem eventualnom vojnom angažovanju. Prihvaćen je koncept SAD, kojim se predviđa da NATO ima prednost "prvog izbora". Ukoliko NATO nema interesa za intervenciju u određenoj kriznoj situaciji, onda na scenu stupaju evropske snage formirane u okviru ESDP.⁴² Zanimljive su odredbe u kojima se NATO obavezuje da će staviti na raspolaganje sve svoje kapacitete potrebne za konkretnu operaciju u kojoj je prethodno izabrao da ne učestvuje, kao i odredba kojom se osigurava najveće moguće učešće u operacijama ESDP članica NATO koje nisu istovremeno i članice EU. Time se znatno relativizuje autonomija ESDP, koja zavisi od odluke NAC da li će, i u kojoj meri, ustupiti svoje kapacitete. Ipak, ostaje činjenica da je Evropa dobila svoje prve izdvojene snage.

Korak dalje je bilo potpisivanje "Berlin-plus dogovora" 17. marta 2003, kojima se preciziraju sva prava i obaveze EU i NATO u vezi ESDP. Naročito su važne odredbe kojima se dogovara razmena strogo poverljivih informacija,

⁴¹ Mada se kao osnovni cilj ESDP navodi poboljšanje saradnje sa transatlantskim saveznicima i posebno ističe da nije reč o stvaranju evropske armije, činjenica je da snage stvorene u okviru ESDP imaju punu autonomiju u svom delovanju. To je najbolje pokazao primer njihovog prvog angažovanja van Evrope, u Kongu od juna do septembra 2003. godine, kada su se odazvali pozivu Ujedinjenih nacija. Više o zajedničkoj spoljnoj i odbrambenoj politici u EU na: www.euractiv.com I na sajtu NATO izričito je naglašeno da ESDP nije konkurencija, već alternativa njegovom angažovanju: www.nato.int/docu/facts/200/esdi-qa.htm.

⁴² Reč je o oko 60 000 vojnika koji se nalaze podeljeni u nacionalne korpuse pod domaćom komandom, dok je jedino zajednički komandant svih jedinica "stranac". Međutim, planovi EU o stvaranju snaga za brza dejstva pretpostavljaju formiranje nekoliko multinacionalnih jedinica. Prva od njih, sastavljena od oko 1 500 vojnika Nemačke, Francuske i Velike Britanije je u procesu nastanka. Za 2007. godinu je planirano stvaranje nemačko-holandske i nemačko-francuske (sa mogućim učešćem i španskih vojnika), a za 2008. - nemačko-austrijsko-češke jedinice. Pored njih, postoje i interesovanja za formiranje italijanske, francuske, španske, dansko-britanske, švedsko-finske i italijansko-mađarsko-slovenačke jedinice. Više o tome: Walter Kolbow, Državni sekretar Ministarstva odbrane Savezne republike Nemačke, *NATO and EU – a German Perspective*, u okviru časopisa NATO School Polaris, specijalno izdanje, oktobar 2004, [http://shape.de/internet_multimedia/multimedia_news_Oberhammertau\(eng\).pdf](http://shape.de/internet_multimedia/multimedia_news_Oberhammertau(eng).pdf), str. 8.

kao i regulisanje dugoročnog planiranja sistema odbrane, bez obzira da li će buduće snage biti pod komandom EU ili NATO.⁴³

Posledice ovih dogovora za evroatlantske odnose će biti, kako se ispostavilo, veoma dalekosežne.

7. Koalicija voljnih

Entuzijazam evropskih država u pogledu autonomije bezbednosne politike u odnosu na SAD ne dele sve članice EU. Velika Britanija, tradicionalno na strani prekookeanskih saveznika, dočekala je ESDP sa velikim skepticizmom. Tako se došlo do situacije da se sa jedne strane pojavljuje američko-britanska koncepcija bezbednosti, a samim tim i borbe protiv terorizma, a sa druge strane ostaje kontinentalna Evropa. A NATO, vezivno tkivo strategija evroatlantskih saveznika tokom pet decenija unazad,⁴⁴ sada postaje neka vrsta borbene arene u kojoj se te koncepcije suočavaju. Pokušaj SAD da kroz plan "Partnerstvo za mir protiv terorizma" koji je otpočeo krajem 2002. godine privuče na "svoju stranu" pre svega deset zemalja-kandidata za članstvo (od kojih je sedam kasnije primljeno u NATO) je bio prilično uspešan. Međutim, glavne pokretačke države EU (i u ekonomskom i u vojnom smislu), Nemačka i Francuska, nisu se dale ubediti. Kada je na dnevni red NAC došao zahtev SAD za napad NATO na Irak, Nemačka i Francuska su primetile značajno odsustvo argumentacije i još značajniju koliziju sa međunarodnim pravom. Za donošenje odluke u NAC, potrebna je jednoglasnost. Ove dve države svoju saglasnost nisu dale. U rat u Iraku je krenula "Koalicija voljnih".⁴⁵

⁴³ Više o Deklaraciji o ESDP i Berlin-plus dogovorima na zvaničnoj web prezentaciji NATO: www.nato.int.

⁴⁴ Postoji izraz za način odlučivanja u NATO kojim se objašnjava njegova priroda, a istovremeno i tajna njegovog preživljavanja hladnog rata: "strateški konsenzus". Preuzeto iz: Richard A. Clarke, Barry R. McCaffrey, C. Richard Nelson, *op. cit.*, str. 10.

⁴⁵ Koalicija voljnih (Coalition of the Willing) je na samom početku akcije protiv Iraka bio naziv grupe država koje su krenule u sukob, ali je veoma brzo ta fraza zamenjena novom "Međunarodne snage pod vođstvom SAD" (U. S. -led International Forces). Razlog je za to verovatno što države nisu iskazale preteranu volju da pristupe Koaliciji voljnih, pa je na kraju spisak tih zemalja više nego skroman, a disproporcionalnost njihovog angažovanja u odnosu na SAD više nego očigledna. Ironično, prvi na spisku koji se može naći na www.whitehouse.org je Avganistan (zemlje su poredane po engleskoj abecedi), a među "voljnim" se mogu naći i države kao što su Azerbejdžan, Albanija, Salvador, Eritreja, Etiopija, Gruzija, Nikaragva, Filipini, Palau, Uzbekistan, kao i zemlje bez vojske: Island, Kostarika, Maršalska ostrva, Solomonska ostrva, Mikronezija. Ukupno je 140 zemalja odbilo da se pridruži Koaliciji, a od članica NATO i zemalja-kandidata za članstvo, odazvali su se Češka, - Danska, Mađarska, Italija, Bugarska, Estonija, Letonija, Litvanija, Makedonija, Holandija, Poljska, Rumunija, Slovačka, Španija, Turska i Velika Britanija.

Neslaganje u NAC nije samo po sebi nova pojava, posebno prilikom angažovanja NATO u ratnim operacijama. Poznato je da je Francuska i ranije stavljala veto na određene odluke u Severnoatlantskom savezu,⁴⁶ ali nikada u ovako osetljivom političkom trenutku. NATO je posle nekoliko godina "lutanja" u pogledu svog opstanka i daljih ciljeva pronašao novu koncepciju razvoja, formulu stvaranja vojnog saveza koji već sada ima transkontinentalne razmere, ali i šansu da u budućnosti postane i globalni pokret. I kada se pomislilo da će za realizaciju takve ideje SAD zadržati svoju ulogu "primus inter partes", pojavila se ideja trenutno ekonomski najmoćnije sile, Evropske unije, o postepenom osamostaljenju evropskih snaga. Pokretanje takvog procesa u SAD je u početku dočekano kao pozitivan razvoj, jer se smatralo da Amerika, a i NATO u celini mogu imati samo koristi od jačanja evropskih borbenih kapaciteta.⁴⁷ Međutim, kada je postalo jasno da Evropa zapravo želi svoje snage da bi mogla da se iščupa iz položaja glavnog pomoćnika svetskog policajca, počele su nesuglasice. Snage EU su preuzele misiju NATO u Makedoniji, zatim i u Bosni (EUROFOR). Pojačanu vojno-organizacionu prati i pojačana spoljnopolitička aktivnost. EU je izradila strategije za razvoj odnosa i rešavanje problema sa Rusijom, Ukrajinom, mediteranskim zemljama i zemljama srednjeg istoka. Specijalni predstavnici EU imenovani su za Afriku, srednji istok, Makedoniju, Etiopiju, Avganistan i u okviru Pakta za stabilnost.⁴⁸ Istovremeno, vojni budžeti članica EU, ukupno gledano, bili su 2002. na najnižem nivou u istoriji.⁴⁹

Zašto je SAD stalo do očuvanja vojne prevlasti u Evropi? Harald Muller daje svoje viđenje: "Vizija novog svetskog poretka koju imaju SAD, dakle, ne služi samo da bi se održao hegemonistički koncept međunarodnih odnosa kao put ka održanju stabilnosti i očuvanju mira u paketu sa američkom dominacijom, već je to takođe i instrument za realizaciju američkog načina mišljenja, suštinskih političkih pozicija koje proističu iz određenog uskog spektra politike SAD."⁵⁰ Može se reći da su to pre svega ekonomske pozicije, i da SAD pokušavaju da stvore sebi, odnosno svojim kompanijama, povoljnu klimu za eksploataciju nafte na srednjem istoku, a sa tim "u paketu" ide i razrešavanje krize na tom području. U skladu sa time, preuzimanje obaveza vojnog prisustva u pojedinim zemljama, kao što su BiH i Makedonija, je idealno za SAD, koje time oslobađaju kapacitete za intervencije u nekom drugom regionu. Zato su Berlin-

⁴⁶ Npr. na određene ciljeve u Srbiji za vreme vazdušne kampanje protiv SRJ 1999. godine.

⁴⁷ Taj proces je podrugljivo opisan rečima: "Bolje je razgovarati sa jednim normalnim čovekom, nego sa petnaest patuljaka".

⁴⁸ Izvor: *Common Foreign and Security Policy – Overview*, http://europa.eu.int/comm/external_relations/cfsp/intro/index.htm.

⁴⁹ House of Lords Paper 71(I), House of Lords Select Committee on EU, *The European Policy on Security and Defense*, Vol. I od 29. 1. 2002, preuzeto sa: www.heritage.org

⁵⁰ Harald Muller, *op. cit.* str. 94.

plus dogovori, kao i potonji projekti "Proxima" i "Althea"⁵¹ podržani sa njihove strane, kako u NAC, tako i u zvaničnim komentarima. Ono što ne nailazi na podršku je razvoj tih snaga u pravcu potpunog osamostaljenja od NATO. Na taj način SAD gube važan politički oslonac, ali i vojnu podršku u svom agresivnom nastupu protiv terorizma. Tradicionalno bliski američkim stavovima, i britanski političari daju prednost NATO, a ESDP smatraju neperspektivnom i opasnom za dalji razvoj odnosa sa američkim saveznicima, a samim tim smatraju da ceo projekat umanjuje borbene sposobnosti Evrope cepajući ih u dva pravca razvoja i na taj način čine evropsko tlo pogodnim za dalje terorističke akcije. Npr. Bernard Jenkin, britanski poslanik i ministar odbrane opozicione "vlade u senci", smatra ESDP političkom pretnjom, a negiranje da postoji tzv. "osovina zla" terorizma koji čine pojedine terorističke organizacije i države koje ih pomažu, smatra direktnom posledicom politike koja je dovela do stvaranja ESDP. Po njemu, konačna posledica ESDP je stvaranje Evro-vojske, nezavisne od NATO, koju on pogrdno zove "vojnim pigmejcem".⁵² U nekim analizama se naročito naglašava da Evropa okreće leđa SAD, jer ne želi da snosi posledice koje prate one koji se zaista suprotstavljaju terorizmu. Tako se navodi da je velika većina terorističkih napada u prethodnom periodu organizovana na teritorijama zemalja koje su SAD pružile podršku u Avganistanu i Iraku. Na tom spisku su: Velika Britanija, Indonezija, Jordan, Kenija, Kuvajt, Maroko, Pakistan, Filipini, Španija, Tunis i Jemen.⁵³

8. Rusija i terorizam

Teško je zamisliti globalnu strategiju o terorizmu bez adekvatnog učešća Rusije. Ne samo zato što je Rusija teško pogođena terorističkim akcijama u poslednjih nekoliko godina, već i zato što se raspoloženje Rusije prema transatlantskim odnosima reflektuje na razvoj američko-ruske i evropsko-ruske saradnje.

Avgust i septembar 2004. godine biće zabeleženi najcrnjim slovima u novijoj ruskoj istoriji. Obaranje dva putnička aviona, eksplozije u metrou i opsada škole u Beslanu su šokirali kako rusku, tako i svetsku javnost. Poslednja u tom nizu akcija pokazala je svu okrutnost i bezobzirnost, (ne) birajući žrtve nečiji suludi um je odlučio da to budu deca. Međutim, ono što je posebno zabrinulo javnost je reakcija ruskih snaga bezbednosti. Poput "oslobađanja" moskovskog pozorišta 2003. godine, tako je i u Beslanu izvedena akcija čiji je rezultat poražavajući. Od preko 1 000 talaca, oko jedne trećine je poginulo, među kojima ogroman broj dece.

⁵¹ "Proxima" i "Althea" su nazivi za misije EU u Makedoniji i BiH.

⁵² Izvor: www.heritage.org.

⁵³ Izvor: R. A. Clarke, B. R. Mc Caffrey, C. R. Nelson, *op. cit.*, str. 17.

Ti događaji su pokazali da Rusija nema ni politku borbe protiv terorizma, niti službe koje bi se bavile njegovom prevencijom na adekvatan način. "Politika spaljene zemlje" nije više moguća kao opcija. Teroristi koji izvode akcije ionako znaju da će umreti i sa time su se pomirili; oni se neće preventivno zauzvati zato što su njihovi prethodnici stradali u obračunu sa policijskim snagama. I predsednik Rusije, Vladimir Putin je to potvrdio u obraćanju naciji 4. septembra 2004, odmah po okončanju krvavih događaja. On je naglasio da je Rusija pokazala iznenađujuću slabost u borbi sa terorizmom i da postojeći bezbednosni sistem nije dovoljno efikasan.⁵⁴

U takvoj situaciji, iako su SAD pružile podršku Rusiji i osudile napade, postoji određeno podozrenje kakve su ruske mogućnosti da se uključi u svetsku borbu protiv terorizma. U Nacionalnoj strategiji odbrane SAD se navodi da je "ruska neujednačena posvećenost osnovnim vrednostima demokratije i slobodnog tržišta, kao i sumnjiva posvećenost borbi protiv proizvodnje i trgovine oružjem za masovno uništenje zabrinjavajuća", kao i da je "ruska slabost limitirajući faktor za kooperaciju."⁵⁵

Istovremeno, u Rusiji postoji veliko podozrenje i sumnja u dobre namere NATO. Prema istraživanju Vladimira Rukavišnikova, profesora Instituta za socio-politička istraživanja ruske Akademije nauka, percepcija NATO u Rusiji je drastično izmenjena posle bombardovanja SRJ 1999. godine, a NATO ništa posle tih događaja nije učinio da dokaže kako je njegov razvoj u najboljem interesu za evropsku bezbednost u celini. Loši odnosi NATO – Rusija se ogledaju i u tome da je ruski deo Zajedničkog stalnog saveta NATO-Rusija sa početkom bombardovanja SRJ prekinuo sve kontakte sa ostatkom saveta, koji nije zasédao sve do 13. septembra 2001, kada je objavio zajedničku osudu događaja u SAD. Izjava Džordža Buša prilikom boravka u Poljskoj 15. juna 2001. da se NATO razvija agresivnije i brže od bilo kog vojnog saveza u istoriji i da to sigurno čini Rusiju nervoznom, nije mnogo pomogla rešavanju ovog tihog konflikta. Na istom skupu Buš je izjavio da Rusija ima izbor između toga da se uklopi u viziju sveta koju imaju SAD, ili da ostane izolovana. Zato se proširenje NATO u Rusiji posmatra kao direktna ekspanzija SAD i njenih hegemonističkih ciljeva.⁵⁶

Zbog toga, Rusija je neformalno mnogo bliža ideji evropske bezbednosti, mada prema svom zvaničnom političkom stavu ostaje potpuno posvećena kolektivnoj bezbednosti i "stvaranju globalnog bezbednosnog sistema koji bi bio u stanju da odgovori na nove izazove miru i stabilnosti".⁵⁷ Činjenica je među-

⁵⁴ "Pokazali smo slabost, a slabi ljudi su oni koji gube." Izvor: www.cnn.com/2004/world/europe/09/04/russia.putin/index.html.

⁵⁵ Nacionalna strategija odbrane SAD, *op. cit.*, str. 27.

⁵⁶ Više o tome u: Vladimir Rukavishnikov, *The Russian Perception of NATO European Policy*, www.dcaf.ch/publications/e-publications/SI_FRY/Rukavishnikov.pdf, str. 5-6.

⁵⁷ Vladimir Rukavishnikov, *op. cit.*, str. 13.

tim da je Rusija u ovom trenutku, iako opredeljena za kooperaciju, van glavnih tokova bezbednosnih integracija, pre svega zbog izuzetno lošeg stanja u bezbednosnim strukturama i nesigurnog opredeljenja za (propali) koncept miroljubive koegzistencije i globalne saradnje zasnovane na ravnopravnosti država. Neprihvatanje faktičke prednosti koju u vojnom i političkom smislu imaju SAD u međunarodnim odnosima, zaista postavlja zid ravnodušnosti oko ruskih granica i ostavlja je, u bezbednosnom smislu, samu u borbi protiv terorizma.

9. (Ne)naučene lekcije

Kako ratovati protiv terorizma? Globalno, regionalno, diplomatski, vojno?

Prostor za diplomatske pregovore praktično ne postoji, pre svega zato što globalni teroristi više ne postavljaju nacionalne ili političke zahteve, njihov cilj je naneti što više štete i uzrokovati što više straha. Sa druge strane, teorija da je pregovarati sa teroristima nemoralno i na duže staze taktički pogrešno, jedno je od osnovnih utemeljenja svake koncepcije borbe protiv terorizma. Kada je bih Laden potpuno neočekivano ponudio Evropi mir u zamenu za povlačenje svih evropskih vojnika iz Avganistana i Iraka, Evropska unija, ali i državnici pojedinačno, su taj predlog u trenutku odlučno odbili. To ne znači da se Evropa odriče svoje pacifističke koncepcije, već da postoji neki minimum zajedničkih interesa sa SAD (i svim ostalim slobodnim zemljama sveta) koji se ne može zanemariti ni u jednom trenutku. Kupovati svoj mir na račun tuđe nesreće bi značilo poistovetiti se moralno sa onima koji tu nesreću izazivaju.

Baš na toj činjenici se mora graditi buduća antiteroristička politika. Shvatiti terorizam kao anticivilizacijski pokret je prva naučena lekcija. Druga mora biti da su obe aktuelne koncepcija borbe protiv terorizma pogrešne u svojoj isključivosti:

- Američka verzija, koja se zasniva na doktrini preventivnog rata, nastala je pod uticajem događaja od 11.septembra 2001, kao primena politike jačeg. SAD su pokazale jako malo interesovanja za međunarodno pravo kroz svoju istoriju, a posebno im ono smeta od trenutka kada su ostale jedina super-sila. Zato i ne čudi što međunarodno pravo nije na vrhu liste prioriteta kada kreću u vojne pohode, a i onaj privid legaliteta takvih avantura izglasavanjem rezolucija Saveta bezbednosti im sve više liči na zaludan posao, što se lepo moglo videti na primeru Iraka. Takvo ponašanje je nedopustivo, i kazna im stiže u obliku udaljavanja njihovih evropskih saveznika od zajedničkih koncepcija delovanja. Neprihvatanjem Međunarodnog krivičnog suda (International Criminal Court, ICC)⁵⁸ i "kaubojskim" ponašanjem uopšte u svom spoljnopolitičkom delova-

⁵⁸ U Nacionalnoj strategiji odbrane SAD se kaže: "Preduzećemo sve neophodne mere da ispunimo naše globalne obaveze u pogledu bezbednosti i da obezbedimo da Amerikanci ne budu pogođeni istragama, ispitivanjima ili optuženjima od strane

nju, SAD su na putu da ostanu u manjini među razvijenim zemljama sveta, što je pokazalo i neuspješno okupljanje "Koalicije voljnih". "Preventivni rat" je podjednako besmislen i zloupotrijebljen pojam kao i "humanitarna intervencija". Što pre SAD to shvate i ublaže svoj pristup, pre će doći do stvaranje istinskog globalnog fronta protiv terorizma.

- Sa druge strane, Evropa je postavila svoju strategiju, koja se pre svega zasniva na prevenciji terorističkih napada kroz pojačano delovanje obaveštajnih službi i aktivnu globalnu razmenu obaveštajnih podataka, a zatim i kroz "finansijski rat" sa teroristima, preko sprečavanja pranja novca, presecanjem kanala kojima pojedinci, organizacije ili države finansiraju teroriste. Kada se ovi prioriteti uporede sa prekoatlantskim, vidi se da su oni identični. Znači, zajednička baza postoji. Evropska unija međutim ima svoju viziju prevencije dalje eskalacije terorizma, putem rešavanja regionalnih sukoba, pre svega na bliskom i srednjem istoku. Ta koncepcija je pogrešna isto toliko koliko je pogrešno voditi preventivne ratove. To područje jeste kolevka islamskog fundamentalizma i terorizma, ali su u današnjoj podeli snaga te činjenice irelevantne. Al-Qa'ida nije aktivna na tom području što se tiče terorističkih napada (izuzimajući Avganistan i Irak, iz očiglednih razloga). Kako kaže Walter Laqueur, "Osama bin Laden nije krenuo u rat zbog Gaze i Nablusa; nije poslao svoje ratnike da se bore u Palestini. Čak i potpuni nestanak "Cionističkog entiteta" ne bi imao značajniji uticaj na njegove pristalice, osim što bi ih možda ohrabrio za dalje akcije. Ovakvo upozorenje o iluzijama je potrebno zato što postoji mnogo priželjkivanja dobrog ishoda i naivnosti u razmišljanjima o ovome pitanju - verovanje u brze ispravke i čudesna rešenja: 'Ako bi bio mir između Izraelaca i Palestinaca, svi ostali konflikti bi se rešili.'" ⁵⁹

U svakom slučaju, borba protiv terorizma se mora prilagoditi kako minimumu zajedničkih interesa velikih centara moći, tako i racionalnim predviđanjima kako će se taj terorizam ubuduće razvijati. Postoje mišljenja da ovakav intenzitet terorizma ne može da potraje, da će borba protiv imaginarnog neprijatelja bez jasnih zahteva i sa široko postavljenim ciljevima, a sve u ime nečeg uzvišenog, brzo iscrpeti svoje pristalice, ⁶⁰ ako ne među običnim ljudima, onda barem među onima koji su spremni da je finansiraju. To naravno ne pretpostavlja "spontano sagorevanje" terorizma, već smanjenje njegovog intenziteta, vraćanje na neke razumnije tokove (ukoliko se uopšte može govoriti o razumu o ovom slučaju) i praktičniji pristup uz definisanje realnijih zahteva.

Borba država protiv terorizma je na dobrom putu: preseći finansijske tokove terorista, omesti mešanje prljavog novca sa terorističkim planovima, poboljšati

Međunarodnog krivičnog suda, čija nadležnost se ne odnosi na Amerikance i koji mi ne priznajemo. " Nacionalna strategija odbrane SAD, *op. cit.*, str. 31.

⁵⁹ Walter Laqueur, *loc. cit.*

⁶⁰ *Ibidem.*

razmenu informacija među državama i organizacijama, omogućiti policijskim i obaveštajnim službama ono što je ključno kod ovakvog tipa borbe – prevenciju. Procesi koji se javljaju u Evropi, a koji će u srednjem roku sigurno voditi autonomiji, ako ne i samostalnosti evropskih oružanih snaga, ne smeju se doživljavati kao pretnja već postojećim integracijama, već kao njihov komplement. Ono što je jako bitno je konsenzus evroatlantskih saveznika o tome *ko bi trebao da koordinira borbu protiv terorizma*.⁶¹ Kada pitanje prevlasti u toj borbi ustupi mesto pitanju njene organizacije i usmeravanju snaga na strateški važne projekte, tada će i sama borba postati ciljno i agresivno delovanje u pravom smeru. Danas postoje samo ogromni napori i volja za nečim takvim, koji ne daju dobre rezultate.

Mario Reljanović

Research Assistant

Institute of Comparative Law, Belgrade

THE EURO-ATLANTIC RELATIONS AND COMBAT AGAINST TERRORISM

Summary

The beginning of the twenty-first century has brought into existence a phenomenon deviating from classical scheme of terrorism. The attacks of September 2001, as well as the subsequent terrorist acts point to the fact that their planning and realisation was coordinated and that all of them have certain characteristics distinguishing them from all the previous such acts: intensity of attack, accuracy and organisation, absence of specific motive and object, total war, globally adaptable terrorism, terrorism sponsored by individuals and organisations instead of states, possible further evolution and associating with organised crime. Generally viewed, the consequences of the events of September, 11 are the following: breaking down of the concept of North Atlantic security

⁶¹ Rečima Walter Kolbowa: "Moramo se koncentrisati na ujedinjavanje aspekata postojećeg partnerstva pre nego što bi isticali stvari koje vode njegovom razjedinjavanju." Walter Kolbow, *op. cit.*, str. 4.

system, promotion of new elements of radical terrorism, a serious blow to peace efforts at the Near East, destabilisation of various crisis points all over the world (besides Afghanistan and Iraq, there is a possibility of conflicts in several other areas such as Algeria, Morocco, Saudi Arabia, Pakistan), breakdown of intelligence conception created in the last century. The leading role undertaken by the USA in a campaign formally lead by the NATO and a neglectful role of the allies, will cause important disagreements in this organisation in future crises. There arise two similar, but in some aspects contradictory approaches as to the ways of fighting terrorism. The difference between the European and American approaches does not lie in the fact whether terrorism is a threat to security, but with respect to the magnitude of such a threat, as well as concerning the adequate military and diplomatic response. The American type, based on a doctrine of preventive war, originated under the influence of the events of September, 11 2001, as implementation of the policy of the stronger party. The USA proved to be little interested in international law during their history, particularly since the moment when they remained the only super power. The punishment that befell them consisted in estrangement from their European allies and common concepts of action. "Preventive war" is equally a senseless and misused term as is the "humanitarian intervention". Europe has established its strategy based primarily on prevention of terrorist attacks by means of increasing the intelligence work and active global exchange of intelligence information, and then also by means of "financial war" with terrorists, by preventing money laundering, cutting of channels used by individuals, organisations or states for financing terrorists. When these priorities are compared to the trans-Atlantic ones, it may be noticed that they are identical. So the common basis exists. In any case, fighting terrorism has to be adapted both to the minimum common interests of the great power centres, as well as to rational anticipation as to the future development of terrorism. The processes taking part in Europe, which will in medium-term certainly lead to autonomy if not independence of European armed forces, should not be taken as a threat to the already existing integrations, but complementary to them. What is of the utmost importance is the consensus of Euro-Atlantic allies on *who is to coordinate the fight against terrorism*. When the question of supremacy in this battle renounces its place to the question of its organisation and directing of forces to strategically important projects, the fight itself would become a focused and aggressive effort in the right direction. Today there are only substantial efforts and a will for something like that, but without good results.